

УДК [349.2:351.74](477)

В. В. Гончарук,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри трудового та господарського права факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8157-0130>*

ПОНЯТТЯ ТРУДОПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Охарактеризовано трудову відповідальність в органах Національної поліції України в умовах її реформування, розглянуто її структурні елементи. Визначено, що виникнення терміна «трудова відповідальність» пояснюється тим, що така відповідальність виникає під час реалізації трудових правовідносин або безпосередньо пов'язана з їхнім виникненням, зміною чи припиненням. Наведено авторське визначення поняття «трудова відповідальність в органах Національної поліції України».

Ключові слова: трудова відповідальність, Національна поліція України, поліцейський, трудове право, органи Національної поліції.

Постановка проблеми. Зміни, що останнім часом відбуваються в українському суспільстві, не можуть не впливати на розвиток і вдосконалення трудових відносин, яким відведено значну роль у демократизації суспільства, оскільки вони направляють, координують і впорядковують найрізноманітніші відносини між людьми як безпосередньо в процесі праці, так і пов'язані з ними відносини. Саме через це необхідною є чітка правова регламентація належного функціонування трудових відносин, у тому числі поліцейських. Неабияку роль у цьому відведено трудовій відповідальності. Виникнення терміна «трудова відповідальність» пояснюється тим, що така відповідальність виникає під час реалізації трудових правовідносин або безпосередньо пов'язана з їхнім виникненням, зміною чи припиненням. Трудова відповідальність – це відповідальність у процесі праці, відповідальність за діяльність, пов'язану з реалізацією права на працю, відповідальність суб'єктів трудового права за свої дії або бездіяльність.

Стан дослідження. Питання відповідальності у трудовому праві в різні часи досліджували: В. М. Андрійв, Н. Б. Болотіна, В. С. Венедіктов, С. В. Венедіктов, М. І. Іншин, М. М. Клемпарський, Т. В. Колесник, Є. Ю. Подорожній, С. М. Прилипко, О. І. Процевський, Г. І. Чанишева, Н. М. Хуторян, В. І. Щербина, О. М. Ярошенко та багато інших українських вчених у галузі трудового права. Однак, незважаючи на наукову та практичну значущість результатів досліджень названих науковців сьогодні зрозуміло, що численні істотні зміни,

внесені останнім часом до чинного українського законодавства, дозволяють по-новому розглядати правову сутність юридичної відповідальності як інституту трудового права. Саме тому трудово-правові відповідальності в органах Національної поліції України за сучасних умов реформування правоохоронної системи країни, направлення її розвитку в напрямку євроінтеграційних процесів і пріоритетності надання сервісних функцій та превентивної діяльності потребує нового переосмислення, додаткового наукового вивчення, інноваційних підходів та відповідної кодифікації.

Тому **метою** статті є з'ясування та характеристика поняття трудово-правової відповідальності в органах Національної поліції України в умовах реформування.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні основним нормативно-правовим актом, який регламентує діяльність Національної поліції, є закон України «Про Національну поліцію» [1]. Відповідно до ст. 19 «Види відповідальності поліцейських» Закону у випадку вчинення протиправних діянь поліцейські несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність. Підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності й застосування до них заохочень визначаються Дисциплінарним статутом Національної поліції України, що затверджується законом. Держава відповідно до закону відшкодовує шкоду, завдану фізичній або юридичній особі рішеннями, дією чи бездіяльністю органу або підрозділу поліції, поліцейським під час здійснення ними своїх повноважень. Тому дослідженню підлягає відповідальність саме як категорія трудового права, тобто відповідальність поліцейських саме як працівників.

На сьогодні поняття дисциплінарної відповідальності не закріплено на законодавчому рівні, тому для з'ясування його правової природи маємо проаналізувати думки вчених. Так, необхідно виокремити думки, згідно з якими дисциплінарна відповідальність – це: 1) осуд поведінки працівника шляхом оголошення йому владою роботодавця дисциплінарного стягнення; 2) передбачений нормами трудового права особливий правовий стан суб'єктів охоронних правовідносин, який виявляється в тому, що роботодавець дає негативну оцінку протиправній поведінці працівника та реагує на неї визначеними законом примусовими заходами; 3) обов'язок працівника відповідати (покарати) за дисциплінарний проступок, передбачений нормою трудового права [2, с. 50]. Тобто дисциплінарну відповідальність науковці пропонують розглядати з позиції накладення роботодавцем на найманого працівника дисциплінарного стягнення за порушення трудової дисципліни, із чим варто погодитись.

Дисциплінарний статут Національної поліції України на сьогодні чинності не набрав, у зв'язку з чим маємо можливість аналізувати лише його проект від 16.05.2016 № 4670 [3], який відповідно до постанови Верховної Ради України від 03.10.2017 № 2149-VIII

включений до переліку питань, підготовлених до розгляду на пленарних засіданнях, та внесений до порядку денного сьомої сесії Верховної Ради України восьмого скликання [4].

У преамбулі законопроекту вказується, що цей статут визначає сутність службової дисципліни в Національній поліції України, повноваження поліцейських та їхніх керівників з її додержання, види заохочень і дисциплінарних стягнень, а також порядок їх застосування та оскарження; його дія поширюється на поліцейських, які повинні неухильно додержуватися його вимог [3].

Відповідно до ст. 6 «Заохочення та його види» проекту Статуту, підготовленого до другого читання [3], заохочення є засобом підтримання службової дисципліни, що полягає у відзначенні поліцейського за успішне виконання ним обов'язків, а також за інші заслуги перед державою та суспільством. До поліцейських можуть застосовуватися такі види заохочень: 1) дострокове зняття дисциплінарного стягнення; 2) занесення на дошку пошани; 3) заохочення грошовою винагородою; 4) заохочення цінним подарунком; 5) надання додаткової оплачуваної відпустки тривалістю до п'яти діб; 6) заохочення відомчими заохочувальними відзнаками Національної поліції України; 7) заохочення відомчими заохочувальними відзнаками Міністерства внутрішніх справ України; 8) дострокове присвоєння чергового спеціального звання; 9) присвоєння спеціального звання, вищого на один ступінь від звання, передбаченого займаною штатною посадою; 10) заохочення відомчою заохочувальною відзнакою Міністерства внутрішніх справ України «Вогнепальна зброя»; 11) заохочення відомчою заохочувальною відзнакою Міністерства внутрішніх справ України «Холодна зброя».

Заохочення застосовуються до поліцейських на підставі сукупної оцінки професійних якостей, результатів службової діяльності, ступеня службової активності, ініціативності та стану дотримання службової дисципліни на підставі подання про заохочення.

Відповідно до ст. 11 «Відповідальність поліцейського» проекту [3] за порушення службової дисципліни поліцейські незалежно від займаної посади та спеціального звання несуть дисциплінарну відповідальність згідно із Статутом. За вчинення адміністративних правопорушень поліцейські несуть дисциплінарну відповідальність відповідно до Статуту, крім випадків, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення. Поліцейських, яких в установленому порядку притягнуто до адміністративної, кримінальної або цивільно-правової відповідальності, одночасно може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності згідно із Статутом. Відповідно до ст. 12 «Дисциплінарний проступок» проекту [3] дисциплінарним проступком визнається протиправна винна дія чи бездіяльність поліцейського, що полягає в порушенні ним службової дисципліни, невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків поліцейського або виходить за їх межі, порушенні обмежень і заборон, визначених законодавством

для поліцейських, а також у вчиненні дій, що підривають авторитет поліції. Відповідно до ст. 13 «Дисциплінарне стягнення та його види» проекту [3] дисциплінарне стягнення є засобом підтримання службової дисципліни, що застосовується за вчинення дисциплінарного проступку з метою виховання поліцейського, який його вчинив, для безумовного дотримання службової дисципліни, а також з метою запобігання вчиненню нових дисциплінарних проступків. До поліцейських можуть застосовуватися такі види дисциплінарних стягнень: 1) зауваження; 2) догана; 3) сувора догана; 4) попередження про неповну службову відповідність; 5) пониження у спеціальному званні на один ступінь; 6) звільнення з посади; 7) звільнення зі служби в поліції. До курсантів (слухачів), які проходять навчання у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, крім видів дисциплінарних стягнень, визначених цією статтею, застосовується дисциплінарне стягнення у виді призначення поза чергою в наряд – до п'яти нарядів [3].

Наведений перелік дисциплінарних стягнень є вичерпним, що, на нашу думку, не викликає жодних сумнівів у своїй правильності.

Матеріальна відповідальність – це один із видів юридичної відповідальності, яка являє собою обов'язок однієї сторони трудового договору – працівника або роботодавця – відшкодувати іншій стороні шкоду, заподіяну внаслідок винного, протиправного невиконання або нена належного виконання трудових обов'язків у встановленому законом розмірі й порядку [5, с. 44]. Отже, характерною рисою матеріальної відповідальності є можливість її застосування до обох сторін трудового договору. У свою чергу, матеріальна відповідальність поліцейських виражається в обов'язку цих працівників повністю або частково покрити матеріальну шкоду, що була заподіяна з їх вини.

На поліцейських розповсюджуються норми Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі, затвердженого постановою Верховної Ради України від 23.06.1995 № 243/95-ВР [6]. Відповідно до п. 2 цього Положення відшкодуванню підлягає пряма дійсна шкода, заподіяна розкраданням, пошкодженням, втратою чи незаконним використанням військового майна, погіршенням або зниженням його цінності, що спричинило додаткові витрати для військових частин, установ, організацій, підприємств і військово-навчальних закладів для відновлення, придбання майна чи інших матеріальних цінностей або надлишкові виплати. Умовами настання матеріальної відповідальності поліцейських є: а) заподіяння прямої дійсної шкоди; б) їх протиправна поведінка; в) причинний зв'язок між протиправною поведінкою та настанням шкоди; г) вина в заподіянні шкоди. Залежно від того, навмисно чи з необережності заподіяно шкоду, а також з урахуванням суспільної небезпечності дії (бездіяльності) винної особи й обставин, за яких заподіяно шкоду, та вартості майна до військовослужбовців і призваних на збори військовозобов'язаних застосовується повна або обмежена матеріальна відповідальність [6].

Обмежена матеріальна відповідальність полягає в обов'язку винних повністю відшкодувати заподіяну ними пряму дійсну шкоду, при цьому відшкодована сума не повинна перевищувати максимальної межі, що знаходиться в певному відношенні до розміру їх місячного грошового утримання. Розміри місячного грошового утримання визначаються відповідно до основних посадових окладів, окладів за спеціальні звання і процентних надбавок за вислугу років на день підписання наказу про притягнення до матеріальної відповідальності. Відповідальність у розмірі місячного грошового утримання є універсальною. Згідно з п. 10 Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі [6], вона покладається на осіб як рядового, так і начальницького складу за заподіяння шкоди внаслідок недбалого виконання ними службових обов'язків, передбачених статутами, інструкціями та іншими нормативними актами. Визначальним фактором обмеженої матеріальної відповідальності є форма вини у вигляді недбалості особи, яка заподіяла шкоду, незалежно від посади, що вона обіймає, і звання [7, с. 153].

Повна матеріальна відповідальність поліцейських полягає в обов'язку відшкодувати заподіяну шкоду повністю, без будь-яких обмежень і настає у таких випадках: 1) умисного знищення, пошкодження, псування, розкрадання, незаконного витрачання військового майна або вчинення інших умисних протиправних дій; 2) приписки в нарядах та інших документах фактично невиконаних робіт, перекручування звітних даних і обману держави в інших формах; 3) заподіяння шкоди особою, яка перебувала в нетверезому стані; 4) дій (бездіяльності), що мають ознаки злочину; 5) недостачі, а також знищення або псування військового майна, переданого їм під звіт для зберігання, перевезення, використання чи для іншої мети; 6) керівники – у разі незаконного звільнення або переведення працівника чи службовця на іншу роботу, а також у випадку затримання виконання ухвали суду чи наказу вищого за підлеглістю начальника про поновлення працівника на роботі.

Підвищена матеріальна відповідальність поліцейських – це відшкодування заподіяної ними шкоди в обсязі, який перевищує її номінальний розмір. Така відповідальність є винятковою і застосовується тільки у випадках, коли шкода заподіяна розкраданням, марнотратством або втратою зброї та боєприпасів, оптичних приладів, засобів зв'язку, спецтехніки й інших видів майна, зазначених у п. 14 Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі. Кратність вартості майна визначається спеціальним Переліком військового майна, недостача або розкрадання якого відшкодовується винними особами у кратному співвідношенні до його вартості [8], затвердженим Кабінетом Міністрів України. Залежно від виду майна відповідальність покладається в розмірі до 10-кратної його вартості.

Необхідно також зазначити, що матеріальна відповідальність не настає у таких випадках: коли заподіяна шкода є наслідком дії непереборної сили; невстановлення винної особи; смерті винної особи; коли шкоду заподіяно внаслідок виконання наказу старшого начальника або виправданого в конкретних умовах службового ризику, або правомірних дій. Разом із цим, притягнення до матеріальної відповідальності не звільняє від дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної чи кримінальної відповідальності.

Отже, можемо зробити **висновок**, що матеріальна відповідальність поліцейських поділяється на обмежену, повну та підвищену. Вид відповідальності залежить від особливостей служби, посадових обов'язків працівників, способу заподіяння шкоди, ступеня та форми вини, стану особи, яка заподіяла шкоду, значення та виду майна. Тут відразу постають питання щодо причин, з яких законодавцем не внесено матеріальну відповідальність до закону України «Про Національну поліцію».

Також у положеннях закону України «Про Національну поліцію» відсутній навіть натяк на захист честі, гідності та репутації поліцейських. Водночас згідно з Правилами етичної поведінки поліцейських, затвердженими наказом Міністерства внутрішніх справ України від 09.11.2016 № 1179 [9], серед вимог до поведінки поліцейського є, в тому числі, виявляти повагу до гідності кожної людини, справедливо та неупереджено ставитися до кожного, незважаючи на расову чи національну приналежність, мову, стать, вік, віросповідання, політичні чи інші переконання, майновий стан, соціальне походження або статус, освіту, місце проживання, сексуальну орієнтацію або іншу ознаку. Правила [9] є узагальненим зібранням професійно-етичних вимог щодо правил поведінки поліцейських та спрямовані на забезпечення служіння поліції суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку на засадах етики і загальнолюдських цінностей.

На нашу думку, прогалина щодо невнесення законодавцем до норм ст. 19 закону України «Про Національну поліцію» трудової відповідальності потребує усунення шляхом внесення до її тексту змін.

Отже, трудовою відповідальністю в органах Національної поліції України – це обов'язок поліцейських і їхніх роботодавців та (або) представників понести несприятливі правові наслідки у формі втрат особистісного, організаційного та (або) майнового характеру в порядку і на умовах, передбачених законодавством у сфері праці.

Список бібліографічних посилань: 1. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379. 2. Мустеца І. В. Відповідальність посадових осіб підприємства за порушення законодавства у сфері праці : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2017. 215 с. 3. Проект Закону про Дисциплінарний статут Національної поліції України : від 16.05.2016 № 4670 // База даних (БД) «Законодавство

України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4670&skl=9 (дата звернення: 04.10.2017). 4. Про порядок денний сьомої сесії Верховної Ради України восьмого скликання : постанова Верховної Ради України від 03.10.2017 № 2149-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-viii> (дата звернення: 04.10.2017). 5. Хуторян Н. М. Теоретичні проблеми матеріальної відповідальності сторін трудових правовідносин : монографія. Київ, 2002. 264 с. 6. Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі : постанова Верховної Ради України від 23.06.1995 № 243/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 25. Ст. 193. 7. Венедиктов В. С. Юридична відповідальність працівників ОВС України : монографія. Харків, 2003. 269 с. 8. Про затвердження переліку військового майна, недостача або розкрадання якого відшкодовується винними особами у кратному співвідношенні до його вартості : постанова Кабінету Міністрів України від 02.11.1995 № 880 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/880-95-п> (дата звернення: 04.10.2017). 9. Правила етичної поведінки поліцейських : затв. наказом МВС України від 09.11.2016 № 1179 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16> (дата звернення: 04.10.2017).

Надійшла до редакції 05.10.2017

Гончарук В. В. Понятие трудовой ответственности в органах Национальной полиции Украины

Охарактеризована трудовая ответственность в органах Национальной полиции Украины в условиях её реформирования, рассмотрены её структурные элементы. Определено, что возникновение термина «трудовая ответственность» объясняется тем, что такая ответственность возникает в процессе реализации трудовых правоотношений или непосредственно связана с их возникновением, изменением или прекращением. Предоставлено авторское определение понятия «трудовая ответственность в органах Национальной полиции Украины».

Ключевые слова: трудовая ответственность, Национальная полиция Украины, полицейский, трудовое право, органы Национальной полиции.

Honcharuk V. V. The concept of labor and legal liability within the agencies of the National Police of Ukraine

The labor and legal liability within the agencies of the National Police of Ukraine in the conditions of its reform has been characterized; its structural elements have been considered. It has been determined that the emergence of the term “labor and legal liability” is explained by the fact that such a liability arises during the implementation of labor legal relations or is directly related to their origin, change or termination. Labor and legal liability – is the responsibility in the labor process, responsibility for activities related to the realization of the right to work, responsibility of the subjects of labor law for their actions or omission. The notion of disciplinary liability is not enshrined at the legislative level, therefore, to find out its legal nature, the author has analyzed the opinions of scholars.

The characteristics of the draft of the Disciplinary Statute of the National Police of Ukraine concerning disciplinary penalties and encouragement of the police officers have been provided. It has been determined that the characteristic feature of material liability is the possibility of its application to both parties to the labor contract. The material liability of the police officers is expressed in their obligation to fully or partially compensate for the pecuniary damage caused by their fault.

It has been concluded that the material liability of the police officers is divided into limited, full and increased. The type of the liability depends on the characteristics of the service, the duties of employees, the manner of causing damage, the degree and form of guilt, the status of the person who caused the damage, the value and type of property. It has been determined that there is not enough attention paid to the protection of the honor, dignity and reputation of the police officers in the norms of the Law of Ukraine "On the National Police"; therefore it has been offered to make certain amendments to the current legislation. The author has provided own definition of the concept of "labor and legal liability within the agencies of the National Police of Ukraine".

Keywords: labor and legal liability, National Police of Ukraine, police officer, labor law, agencies of the National Police.

